

Week 28 - Sociëteit De Vriendschap

In de zuidwand van de Dam stonden tussen Kalverstraat en Krom Elleboogsteeg drie huizen. Het waren vanaf de Kalverstraat gezien *'de Gouden Leeuw'*, een pand dat toebehoorde aan de uitbater van de tegenoverliggende winkel op de hoek van de Kalverstraat, P. Heijman. Het middelste huis was *'De Engelsche Dog'* van de familie Belinfante en het laatste huis was *'de Roode Leeuw'* dat op dat moment eveneens toebehoorde aan Heijman. Tussen 11 februari en 12 juni 1837 werden deze drie huizen stuk voor stuk gekocht door sociëteit De Vriendschap. Speciaal voor deze transacties was een commissie benoemd die bestond uit de commissarissen Bijleveld,

Modderman en Melvil, aangevuld met gecommitteerde leden David Borski, Arent Pluym en Willem Poel. Zij besteedden in totaal f 66.000,- aan de huizen. Bij de koop van de Roode Leeuw was nog een huis in de Krom Elleboogsteeg inbegrepen. Als architect voor een nieuw gebouw, dat de plaats van alle gekochte huizen zou gaan innemen werd architect J.P. Hitchcock aangetrokken. Aannemers waren G. en J. Stercke, die het gebouw in 1838 voor f 47.000,- neerzetten. Met de hele onderneming was een kapitaal van f 145.000,- gemoeid, waarvoor aandelen werden uitgegeven á 2½%.

Boven en links de situatie voor en na de bouw. De Kalverstraat lijkt hier wel erg smal, maar dat komt omdat de huizen en daarna ook de sociëteit verder naar achteren liggen ten opzichte van de buurhuizen.

De plannen verkeerden niet onder een gelukkig gesternte en de sociëteit wierp bij lange na niet voldoende revenuen af om alles te bekostigen. Wanneer precies is niet bekend, maar niet heel lang na opening werd het gebouw verhuurd aan ene Mulder, die er onder andere een grand café en een restaurant ging uitbaten. Een ander deel verhuurde Mulder onder aan sociëteit 'De Club'. De trotse letters *Sociëteit de Vriendschap* verdwenen van de gevel en daarvoor in de plaats heette het toen *Au Grand Café Restaurant*. Mulder huurde het hele gebouw voor f 6000,- p/jr welk bedrag in 1859 verlaagd werd tot f 5750,-. Niet lang daarna overleed Mulder en dit bracht De Vriendschap opnieuw in problemen. Op 12 februari 1862 besloot het bestuur Sociëteit de Vriendschap te ontbinden. De eerder

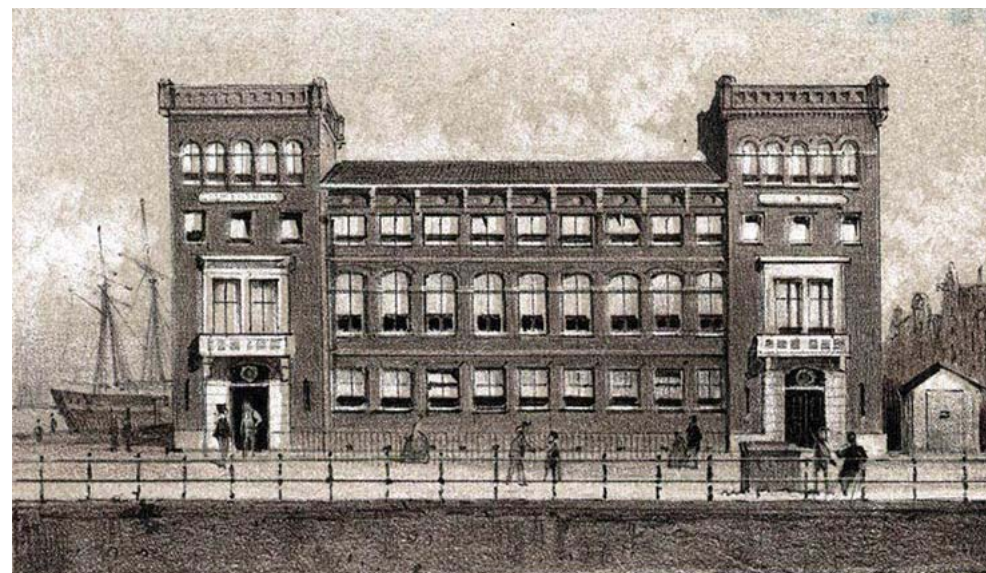
Boven: De eerste vestiging van College Zeemanshoop aan de Buitenkant
Rechts: De quizfoto: de entree van het gebouw van College Zeemanshoop op de Dam

in de commissie zitting hebbende commissarissen dienden nu de liquidatie voor te bereiden. Het gebouw zou op 19 mei 1862 in veiling gebracht worden. De opbrengst was een hele teleurstelling voor De Vriendschap. De bieding stakte bij f 33.000,-. Het bleek dat een gezelschap van deels leden van De Vriendschap de kopers waren: David en Jan Borski, Jac. de Vos Jacz, C. J. A. den Tex en F. A. Vriese. De nieuwe eigenaren verhuurden het gebouw in 1863 aan College Zeemanshoop, waarbij ze er voor zorgden dat een deel van de inventaris mee overgenomen werd om de weduwe Mulder te ontlasten. Opnieuw verdwenen de letters van de gevel en werden vervangen door 'Zeemanshoop'.

College Zeemanshoop was in 1823 gesticht als een verzekeringsfonds voor werkeloze zeelieden door ongeval of hoge leeftijd, met

inbegrip van hun eventuele nabestaanden. Het fonds had een voorloper gehad, n.l. het in 1795 opgerichte 'De Blaauwe Vlag'. Dat sneuvelde onder het politieke geweld van de Bataafse Republiek en de Franse overheersing. Het nieuwe fonds kende vier verzekeringsklassen en daarnaast een studiefonds en een kas voor 'liefdegiften'. Een commissie voor de wetenschappelijke zeevaart hield zich bezig met de productie van zeekaarten en hield daarop toezicht. Er werd gelobbyd voor een goede dekking van vuurtorens langs de kust en men kreeg het voor elkaar dat in Egmond a/Zee een nieuwe gebouw werd. De dependance van het KNMI in Amsterdam is aan het College te danken. Onderwijs voor zeevarenden, lezingen en demonstraties over nieuwe technieken, navigatie, belading en scheepsconstructie hadden de aandacht van Zeemanshoop en werden zelf verzorgd of gepromoot. Tot slot wilde Zeemanshoop ook

overnachtingsmogelijkheden scheppen voor koopvaardij-officieren die enkele dagen in Amsterdam verbleven. Als behuizing voor al deze activiteiten kocht het College aan de Buitenkant een groot koopmanshuis, het tegenwoordige Prins Hendrikkade 142. Tieleman Suys verbouwde het zodat het op de bovenverdieping een grote sociëteitszaal kreeg. Daar stonden borstbeelden van Tromp en De Ruyter opgesteld. Vanaf het balkon hadden de bezoekers een magnifiek uitzicht over het IJ en het Oosterdok in wording.

Door het toenemend aantal activiteiten groeide College Zeemanshoop uit z'n jasje en keek men uit naar een grotere behuizing. Die werd op twee manieren gevonden. In navolging van Engelse voorbeelden wilde men een ruime behuizing scheppen voor overblijvende zeelieden en lokalen voor zeevaartonderwijs. Daartoe kocht

*Boven: Het Zeemanshuis aan het Kadijksplein, ook van College Zeemanshoop.
Links: Het scheepsmodel op het dak werd geplaatst t.g.v. het huwelijk van koning Willem III met prinses Emma in 1879.*

Boven: Het portret van Michiel de Ruyter dat Ferdinand Bol in 1667 schilderde en waarvan in Zeemanshoop een kopie hing.

Rechts: De versiering van Zeemanshoop ter gelegenheid van het huwelijk van koning Willem II met prinses Emma. Na verwijdering bleef het scheepsmodel staan.

het College de voormalige sloopstimmerwerf Valkensteijn aan de Nieuwe Vaart ter hoogte van het Kadijksplein. Architect A.N. Godefroy bouwde daarop een groot zeemanshuis met logies voor 100 gasten en de nodige leslokalen. Men maakte zich hiermee niet geliefd bij de commerciële herbergen in de stad die tot dan van die gasten hadden geleefd. Een magazijnmeester, een kok en hofmeester en een portier werden aangenomen, die zich allen verplichtten ongehuwd te blijven en zich van sterke drank te onthouden.

Voorzitter W.C. van Vollenhoven ontpopte zich als ware filantroop door de aan de bouwsom ontbrekende f 10.000,- uit eigen zak bij te passen en het tehuis een kegelbaan cadeau te doen. C.P. van Eeghen liet voor het tehuis een kopie schilderen van het portret dat Ferdinand Bol in 1667 van Michiel de Ruyter had gemaakt (afb. links). De officiële opening van het Zeemanshuis was op 6 april 1858.

Het was toegankelijk voor alle rangen, die voor een hele dag f 1,- betaalden en officieren f 1,25. Dat lijkt een heel bedrag voor die tijd, maar ze kregen daarvoor allemaal een eenpersoonskamer, beddengoed en vier maaltijden. Het belangrijkste was dat de zeelieden in een veilige omgeving verbleven en niet permanent waren blootgesteld aan de gevaren van de achterbuurten in de stad. In de havens liepen kruiers rond met armbanden met 'Zeemanshuis'

er op om klanten mee te lokken. De bezettingsgraad was dan ook hoog. Dat had een omgekeerd effect op het rendement van het Zeemanshuis. Per kop moest er uiteindelijk geld bijgepast worden. Er werd (tevergeefs) geprobeerd ruimten van het tehuis te verhuren aan bijvoorbeeld de Waterschout of een zeemansbeurs. De tuin werd verhuurd aan een stalhouderij en de kelders aan Heineken, die er een bierhal inrichtte: café de Catacomben.

Toen medio 19de eeuw de stoommachines aan boord gemeengoed werden, richtte College Zeemanshoop in 1859 in de Oostenburger Middenstraat een machinistenschool op waar zeelieden voor f 4,- per maand les kregen in de bediening van stoomwerktuigen. In 1878 werd deze school uitgebreid zodat studenten intern konden verblijven. Daar werd nog een chirurgische polikliniek aan toegevoegd.

Dan gaan we terug naar de Dam. In 1862 kwam Sociëteit de Vriendschap onder de hamer en College Zeemanshoop toonde zich geïnteresseerd. Met de kopers werd overeengekomen dat het gebouw gehuurd werd teneinde hier opnieuw een sociëteit voor officieren en anderszins bij de scheepvaart betrokken personen te huisvesten. Het pand aan de Prins Hendrikkade werd ingeruild voor dat aan de Dam. Wat betreft de toegang tot de sociëteit werd de formule heel ruim gehanteerd. Ook kooplieden en beurshandelaren, die iets met scheepvaart te maken hadden, kregen toegang zodat het overdag eerder een rendez-vous van beursbezoekers leek dan een sociëteit voor scheepsofficieren. Het was daarentegen een uitstekend middel om in contact te komen met rijke stadgenoten die konden helpen de tekorten van de overige activiteiten van College Zeemanshoop te compenseren. Zo succesvol zelfs dat men in 1878 in staat bleek het gebouw aan de Dam voor f 70.000,- te kopen, inclusief alle in gebruik zijnde inventarisstukken. Dat bleek een goede investering! De enorme bouwactiviteit rond de Dam, ingeluid door de sloop van Zochers Beurs in 1904, joeg de grondprijzen omhoog. In 1907 probeerde College Zeemanshoop dat voor de eerste keer te verzilveren door het gebouw in veiling te brengen tegen een minimumprijs van f 260.000,-. Daarvoor vond men toen nog geen koper maar in 1911 was het raak, toen Peek & Cloppenburg zijn zinnen op de hele zuidwand van de Dam had gezet. Het bedrag dat het College ontving wordt niet genoemd maar zal het bedrag van 1907 zeker hebben overtroffen.

Deze aflevering kwam tot stand dankzij materiaal van Robert Raat, Ria Scharn, Anneke Huijser en Koen Kleijn.

Lees eventueel ook nog [Ons Amsterdam](#) over het Zeemanshuis.